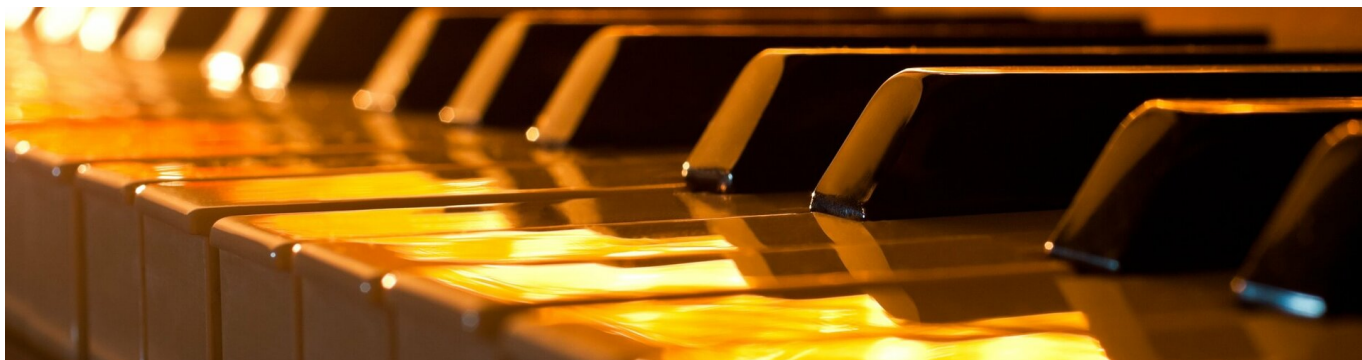

Muzyka rosyjska przełomu wieków – twórczość Aleksandra Skriabina

- [Muzyka rosyjska przełomu wieków – twórczość Aleksandra Skriabina](#)

Muzyka rosyjska przełomu wieków – twórczość Aleksandra Skriabina

Ważne daty

6.01.1872 – narodziny Aleksandra Nikołajewicza Skriabina w Moskwie

1884 – pierwsze próby kompozytorskie Skriabina

1904 – *III Symfonia Boski Poemat* Skriabina

1908 – powstanie *Poematu Ekstazy* A. Skriabina

1908–1910 – powstanie *Prometeusza – Poematu ognia* A. Skriabina

27.04.1915 – śmierć A. Skriabina w Moskwie

Scenariusz lekcji dla nauczyciela

I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.

8. Muzyka XX i XXI wieku. Uczeń:

3) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów: Aleksander Skriabin.

II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych. Uczeń:

1. zna podstawowe terminy i pojęcia właściwe dla opisu i zrozumienia wybranych dzieł muzycznych.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Uczeń:

1. wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata) i/lub pisemnej (np. esej, referat) o dziełach muzycznych w oparciu o podstawową terminologię.

Nauczysz się

- charakteryzować i opisywać muzykę Skriabina w kontekście estetyki epoki;
- omawiać cechy twórczości Aleksandra Skriabina, a także charakteryzować ją pod względem stylistycznym;
- omawiać środki wykonawcze charakterystyczne dla muzyki Skriabina, w szczególności wskazywać rolę organów świetlnych;
- posługiwać się terminami: synestezja, synkretyzm, akord mistyczny, skala prometejska, akord chopinowski.

Biografia Aleksandra Skriabina

Aleksander Skriabin urodził się w czasach, w których dokonywały się olbrzymie zmiany w muzyce. Większość kompozytorów zdawało sobie sprawę, że należy poszukiwać nowych środków i dróg twórczych, które poszerzą lub całkowicie zastąpią dotychczasowe zasady obowiązujące w systemie tonalnym, opartym na relacji akordów i ich związkach w tonacjach durowych i molowych.

Aleksander Nikołajewicz Skriabin, wikipedia.org, domena publiczna

Skriabin pochodził z moskiewskiej rodziny arystokratycznej. Studiował w Konserwatorium Muzycznym w Moskwie, które ukończył z dyplomem w klasie fortepianu. Podczas studiów pobierał również lekcje kompozycji, m. in. u Sergieja Taniejewa, Antona Areńskiego, ale ostatecznie nie otrzymał dyplomu w tym zakresie. Po okresie studiów rozpoczął karierę jako pianista koncertując w całej Europie. W tym czasie powstawały już pierwsze utwory kompozytora, które często wykonywał podczas swoich recitali. Utwory te pozostawały pod wyraźnym wpływem stylistycznym Fryderyka Chopina i Franciszka Liszta. Wczesna twórczość to głównie miniatury fortepianowe, takie jak: mazurki, etiudy, impromptus, preludia, nokturny czy walce.

Twórczość

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13RQsfyS>

A. Skriabin, Preludium op. 11 nr 1 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910

A. Skriabin, Preludium op. 11 nr 1 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910

Utwór muzyczny: Preludium op. 11 nr 1 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910.

Wykonawca: A. Skriabin. Kompozycja posiada umiarkowane tempo. Cechuje się spokojnym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13RQsfyS>

A. Skriabin, Mazurek Op. 40, No. 2 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910

A. Skriabin, Mazurek Op. 40, No. 2 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910

Utwór muzyczny: Mazurek Op. 40, No. 2 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910.

Wykonawca: A. Skriabin. Kompozycja posiada szybkie tempo. Cechuje się wesołym charakterem.

Oprócz tego Skriabin napisał *Koncert fortepianowy fis-moll* oraz *Sonaty*. Jego pierwsze próby orkiestrowe przynoszą takie dzieła, jak *I* oraz *II Symfonia*.

W niektórych wczesnych kompozycjach można już dostrzec cechy charakterystyczne dla jego dojrzałej twórczości – dotyczy to przede wszystkim warstwy harmoniczej i związanej z nią kolorystyki brzmieniowej oraz wyraża się w dążeniu do unifikacji formalnej dzieła. Jednymi z najbardziej znanych utworów z jego wczesnego okresu twórczości są *Etiudy* z op. 8.

Fragment początkowy „Etiudy dis-moll”, wikipedia.org, domena publiczna

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13RQsfyS>

Fragment początkowy „Etiudy dis-moll”, op. 8 nr 12

Fragment początkowy „Etiudy dis-moll”, op. 8 nr 12

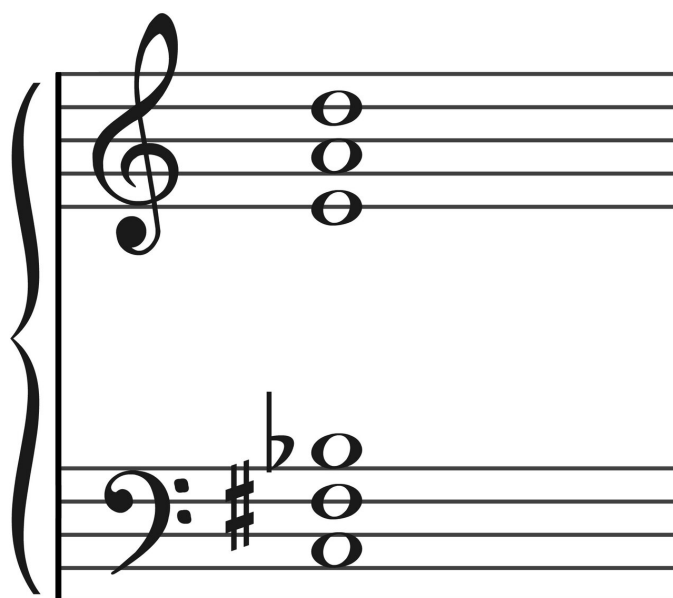
Utwór muzyczny: Etiuda dis-moll, op. 8 nr 12. Wykonawca: A. Skriabin. Kompozycja posiada wolne tempo. Cechuje się spokojnym charakterem.

Mistyczne poglądy Skriabina

Jego dojrzały styl przejawia się już w *III Symfonii Boskim Poemacie* z 1904 r. Utwór ten w sposób bardzo zaawansowany wykorzystuje zdobycze Skriabina w zakresie instrumentacji i harmonii, a struktura dzieła zmierza już w stronę formy jednoczęściowej dzięki wprowadzeniu podobnego materiału tematycznego we wszystkich częściach. Kolejnym dziełem symfonicznym jest *Poemat Ekstazy*, który powstawał w czasie fascynacji Skriabina koncepcjami związanymi z [teozofią](#). Kompozytor dołączył do niego wiersz, który miał towarzyszyć muzycznej akcji, ale nie był przeznaczony do publicznego wykonania. Dzieło to było jednoczęściowe, oparte na zrębach formy sonatowej, z trzema głównymi grupami tematycznymi o charakterze programowym (tematy marzenia, wzlotu, woli). Apogeum jego twórczości stanowi *Prometeusz Poemat ognia* op. 60 na wielką orkiestrę symfoniczną, fortepian, chór i organy świetlne. W utworze tym ostatecznie dochodzi do zerwania z zasadami harmoniki funkcyjnej.

Skriabin konstruuje swój poemat w oparciu o jeden akord, który określa zarówno harmoniczne, jak i melodyczne właściwości dzieła. Akord ten zwany skriabinowskim, prometejskim lub [mistycznym](#), posiada charakterystyczną kwartową strukturę (od dołu kwarta zwiększona, kwarta zmniejszona, kwarta zwiększona i kwarty czyste). Prawdopodobnie powstał z rozwinięcia [akordu chopinowskiego](#) – wówczas może być interpretowany jako dominanta undecymowa z sekstą (zamiast kwinty). W *Prometeuszu* akord ten tworzy swoiste centrum brzmieniowe, które pozwala interpretować ten utwór w oderwaniu od systemu dur-moll.

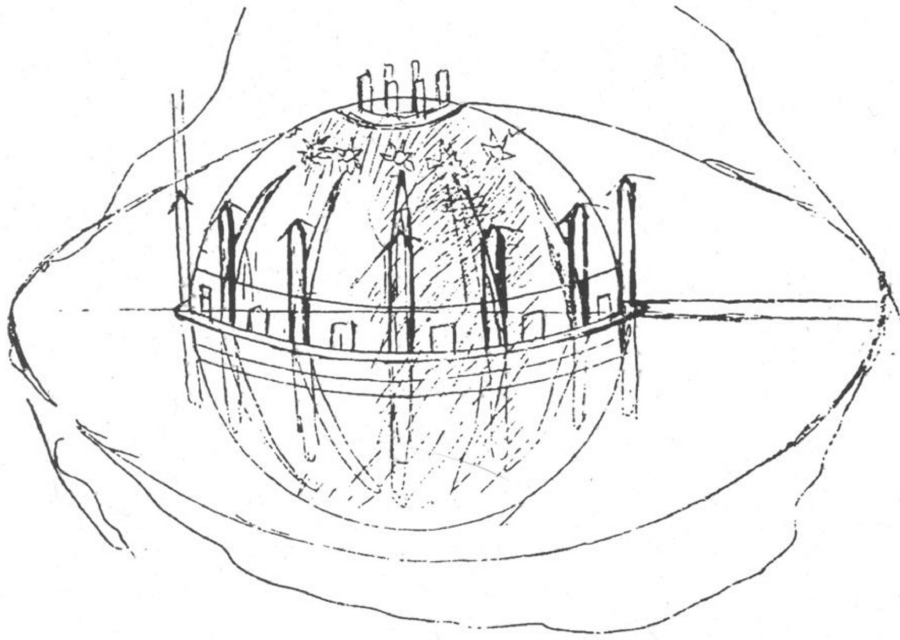
Z akordu prometejskiego została wywiedziona sześciostopniowa skala.

Skala prometejska, wikipedia.org, domena publiczna

Misterium Skriabina

Skriabin swoją twórczość uważał za misterium, w którym łączyć się powinna muzyka, taniec, zapachy i światła, dlatego próbował włączyć przynajmniej niektóre z tych elementów do dzieła muzycznego. Wiemy też, że planował stworzyć wielkie misterium, będące [synkretyzmem](#) wszystkich sztuk. Dzieło to, zaplanowane do wykonania w Himalajach, miało sprowadzić koniec ówczesnego świata i zapowiedzieć narodziny nowego porządku. Z trzech zaplanowanych części ukończone zostały jedynie szkice pierwszej nazwanej *L'acte préalable*.

Szkic Skriabina przedstawiający świątynię w kształcie kuli, w której miało być wykonane jego nieukończone dzieło „Misterium”, wikipedia.org, domena publiczna

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13RQsfyS>

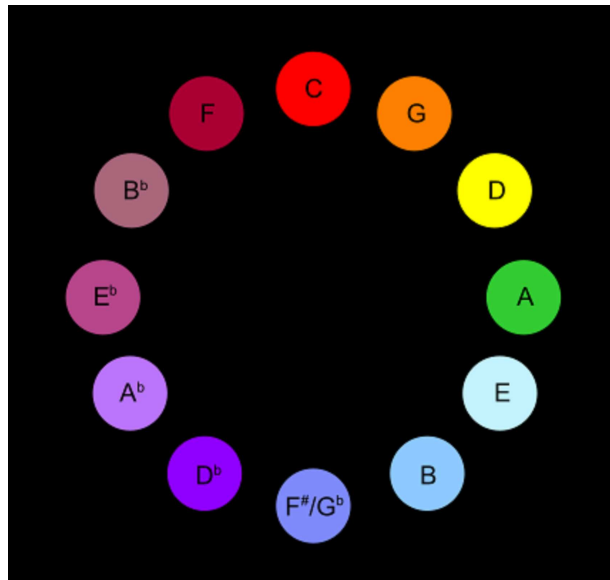
Skala mistyczna, Nagranie AM w Bydgoszczy

Utwór przedstawiający skalę mistyczną. Kompozycja posiada wolne tempo. Cechuje się spokojnym charakterem.

W *Prometeuszu* Skriabin zrealizował również własną koncepcję [synestezji](#). Warto zauważyć, że jego stanowisko nie było w tym czasie odosobnione – podobne idee przyświecały kompozytorom i malarzom, m. in. Wasilowi Kandinskiemu oraz Arnoldowi Schoenbergowi. W skriabinowskiej koncepcji inspirowanej teozofią kolejne dźwięki w kole kwintowym przyporządkowane są paletce barw.

Koło kwintowe z nałożonym kołem barw, wikipedia.org, domena publiczna

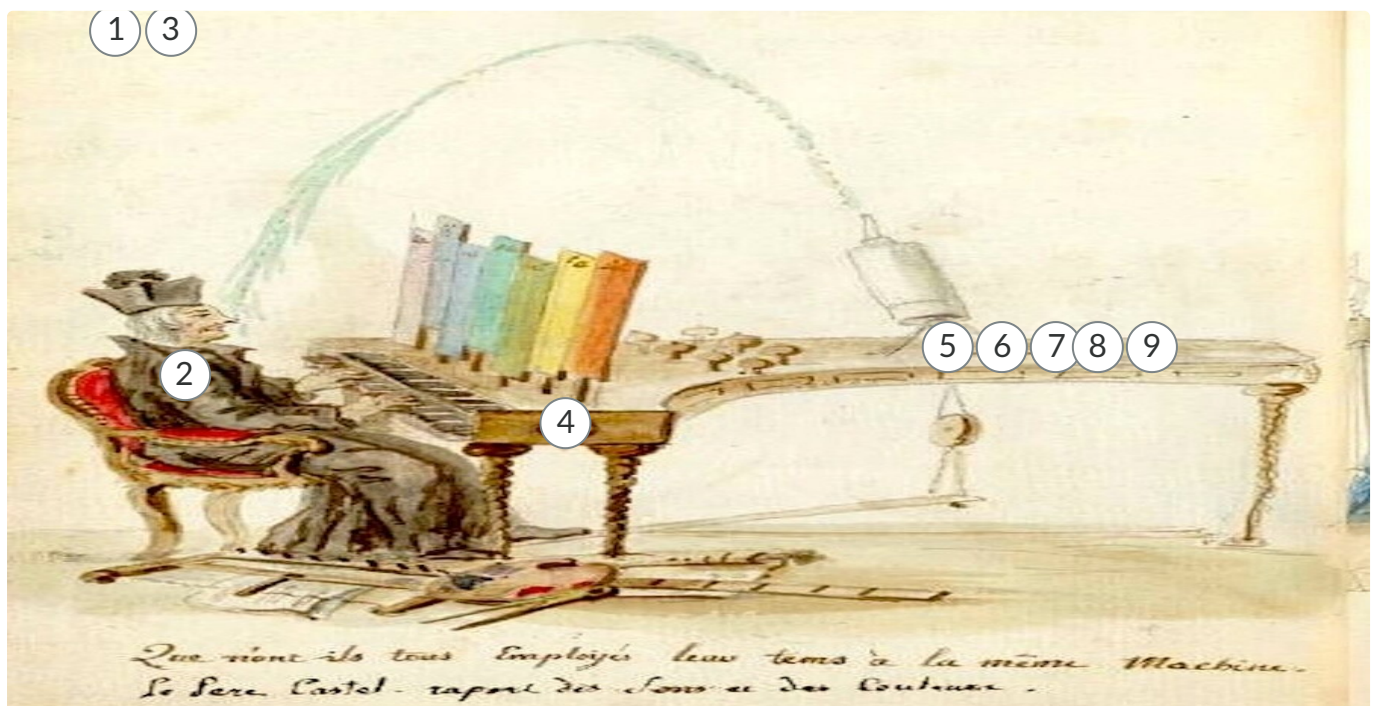

Sprzęt służący Skriabinowi do eksperymentów z kolorem w trakcie pracy nad „Prometeuszem”, wikipedia.org, domena publiczna

Takie przyporządkowanie sugeruje, iż Skriabin w swojej koncepcji opierał się raczej na wyliczeniach i wiedzy, niż na swym osobistym odczuciu i jednocześnie podważał jego zdolności synestetyczne (słyszenie za pomocą barw). Swoją ideę zrealizował w *Prometeuszu* za pomocą organów świetlnych nazwanych przez niego *clavier à lumières*. Zapisał ich partię w partyturze i opisał jako **LUCE**. Odpowiednie współbrzmienia generowały barwy, które miały być projektowane na specjalnym ekranie.

Pierwsza strona partytury „Prometeusza”

1

Już Isaac Newton zauważył związek między barwą a dźwiękiem. W swojej *Optyce* pisał: Czy różne rodzaje promieni nie wykonują drgań różnej wielkości i nie wzbudzają przez to uczucia różnych barw, podobnie do tego jak drgania powietrza stosownie do swej wielkości wzbudzają wrażenie rozmaitych dźwięków? I czy szczególnie najbardziej łamliwe promienie nie wzbudzają drgań najkrótszych wywołujących wrażenie barwy ciemnofioletowej, najmniej łamliwe promienie – drgań największych, dających wrażenie głębokiej czerwieni, a różne promienie pośrednie – drgań pośredniej wielkości powodujących wrażenie różnych barw

pośrednich? Relacje barwy i dźwięków pobudzały wyobraźnię wielu twórców i wynalazców. Około 1730 r. Bertrand Castel zbudował optyczny klawesyn, który umożliwiał projekcję kolorów za pomocą świec i barwionych na kolorowo tafli szkła. W 1816 r. David Brewster wykorzystał wynaleziony przez siebie kalejdoskop do odzwierciedlania barwą muzycznych dźwięków. Wysiłki prowadzące do stworzenia instrumentu łączącego fenomen koloru i światła zostały wzmożone na przełomie XIX i XX w. W 1895 r. Alexander Wallace Rimington zgłosił, a następnie opatentował, swój instrument i sposób projekcji barw. Był to ten sam czas, w którym zjawiskami synestezji interesował się Aleksander Skriabin. Istniały projekty, aby nowojorska premiera jego utwór *Prometeusz – Poemat ognia*, która miała się odbyć w 1914 r., uwzględniła ten właśnie instrument.

2

Rimington ze swoimi organami świetlnymi

3

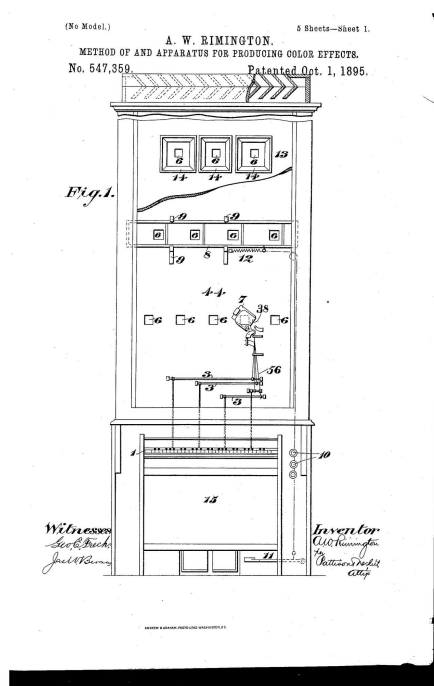
Niestety, z powodu wybuchu I wojny światowej plany te nigdy nie zostały zrealizowane. Utwór Skriabina został wykonany w Nowym Jorku dopiero w 1915 r. Na użytek tego koncertu instrument zaprojektował i zbudował Preston S. Miller, przewodniczący Illuminating Engineering Society.

4

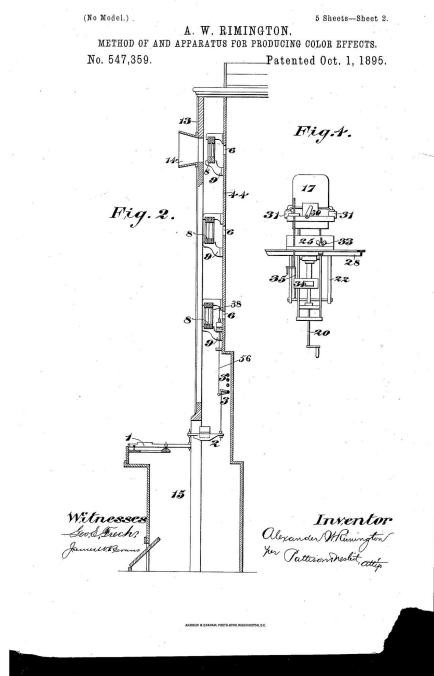

Rimington spędził wiele lat projektując *organy świetlne*. Pierwotnie instrument ten miał możliwość jedynie produkowania kolorów w harmonii z muzyką wykonywaną z innego źródła. Rozwój instrumentu podążał jednak w stronę możliwości wykonywania przez jednego operatora obu elementów. Do wyświetlania kolorów Rimington używał łuku elektrycznego, za pomocą którego otrzymywał wiązkę białego światła. Światło to następnie było przepuszczane przez pryzmat i rozszczepiane na barwne spektrum. Następnie kolory były mieszane i rzucone na ekran. Instrument był kontrolowany za pomocą klawiatury i pedałów. Każdemu dźwiękowi przypisany był odpowiedni kolor wynikający z matematycznych obliczeń wynalazcy. Rimington porównywał swój instrument do palety malarskiej, za pomocą której można tworzyć obrazy.

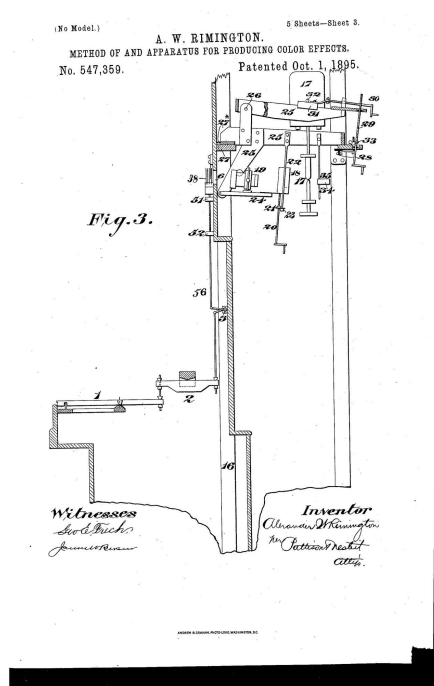

Alexander Wallace Rimington napisał w 1912 r. książkę *Colour music: the art of mobile colour*, w której szczegółowo opisał zasady działania mechanizmu organów świetlnych. Jego wynalazek zwrócił uwagę świata muzycznego, m.in. Ryszarda Wagnera czy Georga Grove'a.

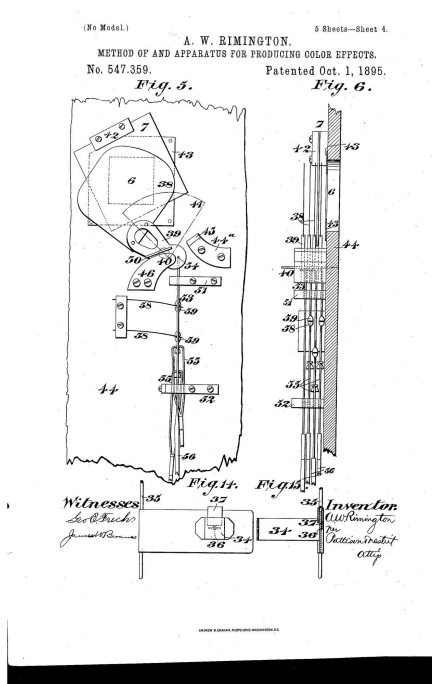
6

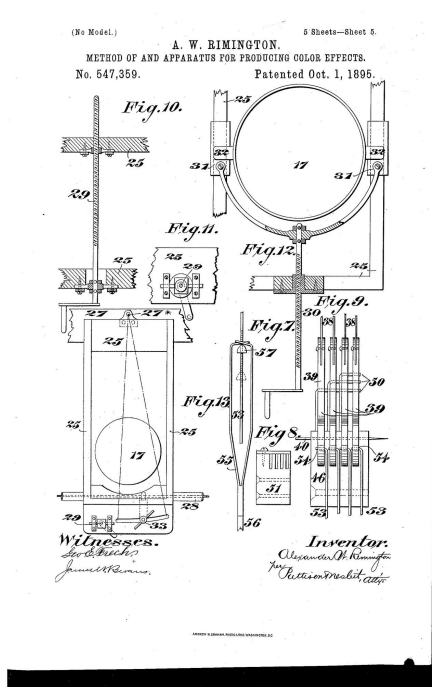
7

8

9

Organy świetlne

Podsumowanie

Muzyka Skriabina skłaniała do wychodzenia poza ówczesne ramy przeżycia muzycznego, była odpowiednikiem religii czy filozofii, dzięki której możliwe jest

obcowanie ze światem pozaziemskim. Z racji swojego eksperymentalnego charakteru oraz wysoce zindywidualizowanej postawy kompozytora, jego twórczość nie była zrozumiana przez słuchaczy z początku XX w. Jednocześnie zaplanowane projekty muzyczne, których realizację uniemożliwiła śmierć Skriabina, stały się inspiracją dla kolejnych pokoleń kompozytorów. Idea muzyki jako misterium została zrealizowana m. in. przez Karlheinz Stockhausena w cyklu *Licht*.

Zadania

Ćwiczenie 1

Jak nazywał się utwór Skriabina, w którym zastosował organy świetlne?

☐

Prometeusz

☐

Misterium

☐

Poemat Ekstazy

Ćwiczenie 2

Dopasuj utwór do prawidłowej kategorii: dzieło orkiestrowe lub utwór fortepianowy.

Utwory fortepianowe

Boski Poemat

Mazurek Op. 40, No. 2

Prometeusz – Poemat ognia

Etiuda op. 8 nr 12

Preludium op. 11 nr 1

Poemat Ekstazy

Utwory orkiestrowe

Ćwiczenie 3

Zaznacz zdanie prawdziwe.

- ☐ W pierwszym okresie twórczości pisał głównie muzykę fortepianową
- ☐ Organy świetlne Alexandra Wallace'a Rimingtona były pierwszym instrumentem, który posiadał barwy przypisane konkretnym dźwiękom.
- ☐ Utwór *Prometeusz* został napisany specjalnie na organy świetlne Rimingtona
- ☐ Skriabin inspirował się starożytną grecką muzyką.

Ćwiczenie 4

Na twórczości jakich kompozytorów wzorowane są wczesne utwory Skriabina?

- ☐ Karola Szymanowskiego
- ☐ Franciszka Liszta
- ☐ Fryderyka Chopina

Ćwiczenie 5

Przeciągając podane elementy z prawej kolumny do lewej połącz w pary słowo z odpowiadającą mu definicję.

Akord chopinowski

rodzaj dominanty septymowej, w której kwinta opóźniona jest przez sekstę w głosie najwyższym

Akord mistyczny

inaczej akord prometejski, struktura akordowa o budowie kwartowej

Synestezja

połączenie w ramach jednorodnej całości elementów o różnym pochodzeniu, może przejawiać się także jako synteza sztuk – correspondance des arts

Synkretyzm

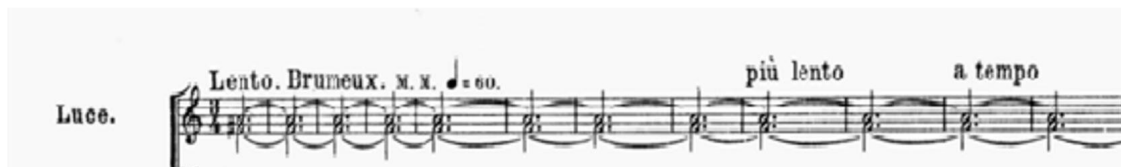
nurt filozoficzno-religijny powstały na przełomie XIX i XX w., który głosił, iż możliwe jest uzyskanie kontaktu ze światem nadprzyrodzonym, jak również poznanie jego tajemnic poprzez mistyczne objawienie

Teozofia

zjawisko umożliwiające odbieranie doświadczeń jednego zmysłu za pomocą innego zmysłu

Ćwiczenie 6

Partia jakiego instrumentu została oznaczona w ten sposób w *Prometeuszu* Skriabina?

- ☐ mima
- ☐ syntezatora
- ☐ organów świetlnych

Ćwiczenie 7

Wysłuchaj i połącz tytuł kompozycji z odpowiednim przykładem dźwiękowym:

Materiały audio dostępne pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PsbX28qZe>

1	A. Skriabin, <i>Etiuda dis-moll</i> , op. 8 nr 12	◆
2	A. Skriabin, <i>Preludium</i> op. 11 nr 1	◆
0	A. Skriabin, <i>Mazurek</i> op. 40, nr 2 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910	◆

Słownik pojęć

Akord chopinowski

współbrzmienie charakterystyczne dla twórczości Fryderyka Chopina, rodzaj dominanty septymowej, w której kwinta opóźniona jest przez sekstę w głosie najwyższym.

Akord mistyczny

inaczej akord prometejski lub skriabinowski, struktura akordowa charakterystyczna dla muzyki Aleksandra Skriabina, o budowie kwartowej.

Synestezja

zjawisko umożliwiające odbieranie doświadczeń jednego zmysłu za pomocą innego zmysłu.

Synkretyzm

połączenie w ramach jednorodnej całości elementów o różnym pochodzeniu, może przejawiać się także jako synteza sztuk – *correspondance des arts*.

Teozofia

nurt filozoficzno-religijny powstały na przełomie XIX i XX w., który głosił, iż możliwe jest uzyskanie kontaktu ze światem nadprzyrodzonym, jak również poznanie jego tajemnic poprzez mistyczne objawienie.

Źródło:

encyklopedia.pwn.pl

Biblioteka muzyczna

[A. Skriabin, Preludium op. 11 nr 1 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910](#)

[A. Skriabin, Preludium op. 11 nr 1 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910](#)

[A. Skriabin, Mazurek Op. 40, No. 2 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910](#)

←

A. Skriabin, Mazurek Op. 40, No. 2 w wykonaniu kompozytora, Moskwa 1910

3

Fragment początkowy „Etiudy dis-moll”, op. 8 nr 12

Fragment początkowy „Etiudy dis-moll”, op. 8 nr 12

4

Akord prometejski, Nagranie AM w Bydgoszczy

Akord prometejski, Nagranie AM w Bydgoszczy

5

Skala mistyczna, Nagranie AM w Bydgoszczy

Skala mistyczna, Nagranie AM w Bydgoszczy